

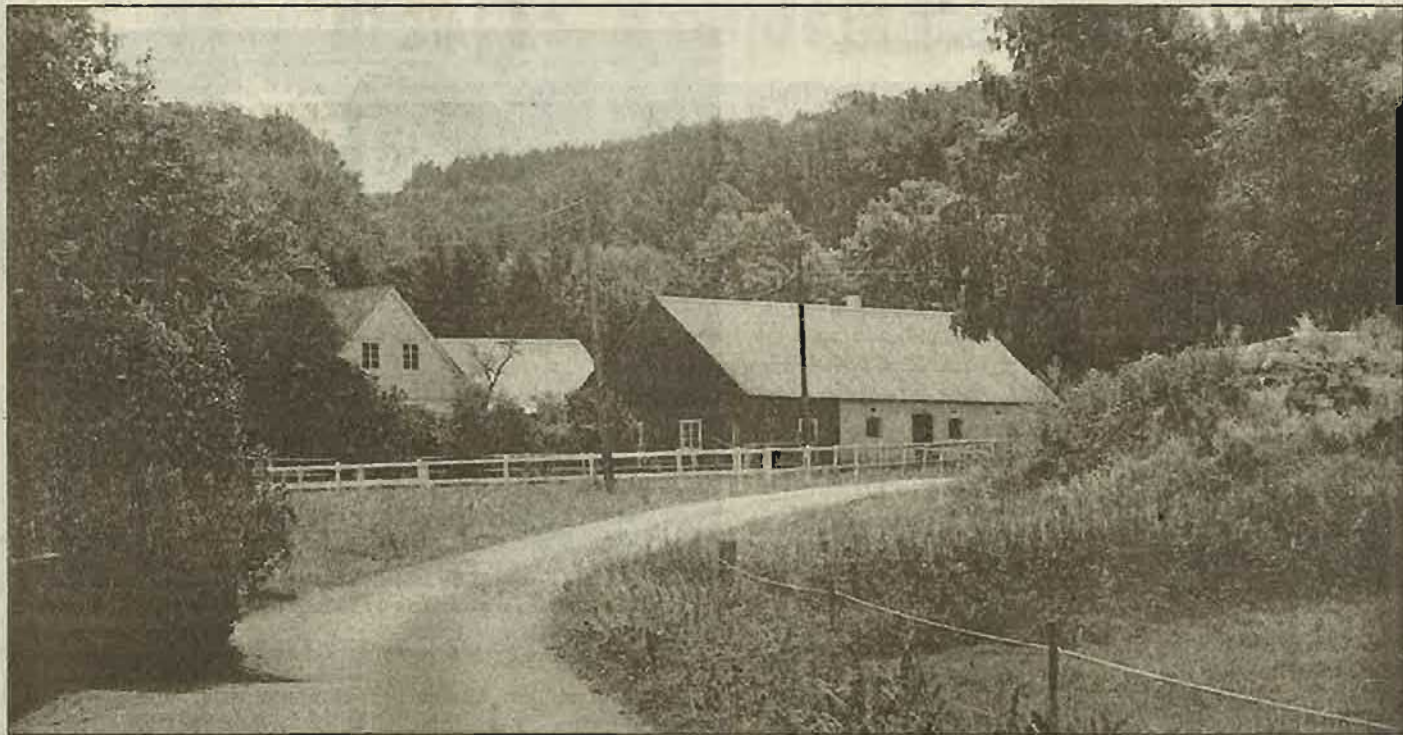
Dramat som skakade Åsbo-bygden

□ Mellan dagens Kvidinge och Söderåsen, strax bortom de väldiga grustagen, ligger Mårtenstorp. Idag finns det bara två fastigheter där, men i början på 1800-talet omfattade byn Mårtenstorp ett tiotal små gårdar.

Där, på själva midsommaraftonen 1819, inträffade ett drama, som kom att skaka hela Åsbo-bygden och vars efterspel ännu lever kvar i folkmun: hustrun Gunilla förgiftade sin man Nils till döds och blev själv som straff halshuggen.

Källorna till berättelsen om Gunilla Olsdotter och hennes öde, har Cecilia Andersson i Örmastorp grävt fram ur arkiven i Lund. Hon har också letat fram handlingarna om det gamla tingshuset i Åstorps by och beskrivit det i Åstorps Årsbok 1982.

När det gäller tingshuset i Åby (Klippan) baseras beskrivningen på redovisning i Klippanboken 1970, skriven av Algot Hannrup.

Mårtenstorp hukar idag under den böljande grönskan på åsslutningen. Två gårdar och ett fritidstorp ligger vid den slingrande vägen upp mot Högalids fritidshusområde.

□ Äggröran smakade pyton. Nils klagade för Gunilla. Men hon skylldes på den blåsurade mjölken. Och eftersom Nils inte fått något till livs på hela dagen, så slevade han i sig den framsatta maten. Tre dagar senare var han död. Därmed inleddes en rannsaking som gick ända upp till kung Karl XIV Johan. Och som slutade med att Gunilla halshöggs och kroppen brändes på bål i Åby. Året var 1820.

Gunilla Olsdotter föddes i Mårtenstorp i Kvidinge socken 1777. Hennes far var Olof Torsson, en läsare med stränga religionsbegrepp. Hans bibelsyn kom att prägla Gunillas uppväxt. Hon fick också lära sig i god luthersk anda hårt arbete med hot om evig fördömelse om hon avvek från gudsbuden.

Hon var merendels plågad av föreställningen att försoningsnåden inte var för henne och att hon således inte hade annat att vänta än evig fördömelse, konstaterade prosten J G Krook.

Gunilla blev själv läsare och kunde citera långa stycken ur den heliga skriften. En mening som hon bland annat fäste sig vid och senare i livet tycktes ha levat efter var "Then synden öfverflödde, then öfverflödde nåden så mycket mer". Ungefär tolkat så att ju mer en människa syndade, desto närmare kom hon saligheten.

När Gunilla var 20 år gammal gifte hon sig med Petter Pålsson, som flyttade in i hemmannedet i Mårtenstorp på Söderåsens nordslutning. Byn, som idag knappats kan urskiljas längre, omfattade i början på 1800-talet ett tiotal små ställen.

Fem barn

Med Petter "samanaflade" hon tre döttrar och två söner, varav två flickor och en pojke överlevde barndomsåren. Men när hon inte längre stod under fader Olofs stränga bevakning var det som hon vill ta igen de förlorade åren. Hon slutade arbeta, slarvade med hemmet och drev mest omkring i trakten. Och vad grannarna mindes bäst: hon rökte pipa.

Petter dog efter arton års äktenskap. Gunilla blev änka och ensam ansvarig för hemmannedet i Mårtenstorp.

Hon sörjde sin avlidne man. Men inte på något sätt onormalt. Hennes oro tilltog emellertid och hon sökte sig nya friare.

Det kunde grannarna vittna om efteråt.

Gunilla övervägde under änkotiden att överlåta hemmannedet till äldsta dottern Karna, som hade fästeman. Paret hade till och med tagit ut lysning i kyrkan i Kvidinge inför det tillämnade övertagandet av stället. Men så träffade Gunilla drängen Nils Olsson från Kvidinge. Och i ett slag ändrade hon sig.

Påskhelgen 1819 gifte de sig och Nils flyttade till Mårtenstorp med sina hopsparade tillgångar.

Mardrömmar och syner

En kort tid härskade friden, men snart började Gunillas oro bli märkbar igen. Hon började återigen att springa till läsarna och var ofta ute och drev i trakten rökande på sin pipa. För alla hon träffade berättade hon om

sina drömmar och skräcksyner. Grannarna förvånades inte. Halvt om halvt betraktades hon som lite sinnesförvirrad med sitt ideliga prat om förgängelsen och syndabördan.

Midsommaraftonens morgon gick maken Nils ut tidigt utan att få någon mat i sig. Gunillas sjuårige son Pål skickades samtidigt ut för att valla korna i skogen på ässlutningen. Inte heller han åt något på morgonen, van som han var vid att Gunilla hade sina brister som husmor.

Fat med äggröra

Vid elvatiden återvände Nils och var hungrig. Gunilla var inte inne. Men på bordet stod ett fat med äggröra. Samtidigt dök också Pål upp och ville ha mat. Nils skar en brödbit och bredde lite äggröra på den och räckte Pål, medan han själv tog sig en sked av röran.

Båda två frynte åt smaken. Gunilla, som just kom innanför dörren, fick veta att maten smakade illa. Då tog hon själv en knivsudd av äggröran och smakade på den.

Det måste ha varit blåsur mjölk, inget farligt. Ät ni bara om ni är så hungriga, uppmanade hon Nils och Pål.

Pål avstod från erbjudandet medan Nils fortsatte att sleva i sig, även om det tog emot. Pål kände ganska snart att han mädde illa och blev sjuk. Nils drabbades ännu värre och fick fruktansvärda magplågor. Och när Pål dagen efter frisknade till, låg Nils för döden.

"Fåniga pigan"

Grannarna hade uppmärksammat på Nils insjuknande sedan "fåniga pigan Kjerstin" varit inne hos Ola Mårtensson och berättat vad hon upplevts inne hos Gunilla och Nils. Kjerstin gick nämligen runt i socknen och fick sitt uppehåll genom att vara en dag på ett ställe och nästa dag på ett annat.

Just midsommardagen hade hon sin dag hos paret Pålsson, men i stället för underhåll hade hon fått se en frånvarande husmor och en sjuk och jämrande hushande. Inför det valde hon att i stället hälsa på i granngården. Ola och hans hustru Hanna kunde konstatera att Nils var illa däran. Och trots att både Hanna och Gunillas dotter Karna försökte med olika dekoter, kunde de bara se hur Nils blev sjukare och sjukare.

Tredje dagen efter den ödesdigra äggröremåltiden dog Nils.

Ola och en annan granne i Mårtenstorp tog med Gunilla till prosten Krook i Kvidinge och berättade vad som hänt. Gunilla hade för dem erkänt att hon blandat "rättekru" (arsenik) i äggröran. Hon förklarade att hennes avsikt var att begå självmord och att hon även ville ha Nils död så att dottern Karna skulle kunna ta över hemmannedet.

Fastställd domen

På sensommaren hölls rättegång i Södra och Norra Åsbo härads tingshus i Åby. Doktor Wieslander redogjorde för obduktionen av liket efter Nils Pålsson, pastorsadjunkt Lundquist vittnade om Gunillas melankoli och sinnesoro.

Hon har dock med vördnad brukat nådamedlen, försvarade han henne.

Gunilla själv hade emellertid erkänt brottet. Så för tingsrätten var det ganska enkelt att avge sin dom enligt gällande lag, 17:e paragrafen missgärningsbalken:

Gunilla Pålssdotter döms att mista livet genom halshuggning och hennes kropp ska brännas på bål.

Hovrätten över Skåne och Blekinge fastställde domen, men eftersom det handlade om dödsstraff ville även Kungl. Maj: ha ett ord med i laget. Och Karl XIV Johan tyckte att man inte tillräckligt utrett Gunillas förståndsgåvor och sinnestillstånd. Därför fick tingsrätten bakläxa, uppmanades att kalla flera vittnen och undersöka såväl Gunillas som Nils tidigare levnad.

Ny rannsaking

I mitten på december 1819 inleddes ny rannsaking i Åby. Nu med betydligt utökad mängd vittnen.

Ett tiotal Mårtenstorps-bor, doktor Wieslander, pastorsadjunkt Lundquist, landsfiskalen och vice härads hövdingen Sylwan, Gunillas barn, Karna och Pål, liksom Nils anhöriga ställdes i vittnesskranken.

Gunilla själv var liksom förra gången apatisk och verkade omedveten om den huvudroll hon spelade i det publikknippande dramet i tingshuset. Bara vid ett par tillfällen reagerade hon: när grannhustrun och barndomsvännen Hanna berättade att Gunilla avkrävt henne löftet att inte tala om vad som hänt med Nils, och när det blev tal om att

återföra henne till länsfängelset i Kristianstad.

Hanna, syster, betänk vad du säger. Det gäller din själ och kan gälla mitt liv, hävdade Gunilla.

Gripits av skräck

Hon kunde dock förmås medge att hon var trött på livet, men att hon efter att ha smakat på den förgiftade äggröran, hade gripits av skräck.

Det var aldrig min mening att ta livet av Nils och Pål. Men jag var för rädd för att varna dem för att äta.

Hon bekände också att hon tidigare gett sitt samtycke till dottern Karnas giftemål och att hon lovat Karna ta över hemmannedet i Mårtenstorp, men att hon ångrat sig när hon träffat Nils Pålsson.

Grannarna i Mårtenstorp be-tecknade Gunilla som lite förvirrad medan Nils ansågs vara en bra karl. Gunillas spring i stugorna, hennes tal om helvetet och kontakt med läsarna, var man väl medveten om. Men nog bade hon reda på vad som var rätt och vad som var orätt.

Bengta Månsdotter förvärrade Gunillas sak, genom att berätta att Gunilla under änkotiden efter förre maken Petter hade haft än den ene, än den andre friaren.

Sträng anda

Lars Quiding, halvbror till Gunilla, vittnade om den stränga andan som härskade i barndomshemmet och om hur fader Olof kunde skrämna barnen med sina religionsbegrepp.

Gunilla var rädd. Och hen-

Staffan Sommeli-us teckning illustrerar ett mörkt drama som fick sin upplösning i Åby 1820.

nes oro har ökat ju längre tiden gått.

Pål, Gunillas bara sjuårige son i äktenskapet med Petter, hade också kallats till tingshuset i Åby. Landsfiskal Sylwans tanke var att Pålss uppdykande skulle lossa tungans band på Gunilla. Men Gunilla visade inga tecken på rörelse. Däremot blev Pål synbarligen rädd vid mötet.

Det enda som tycktes oroa Gunilla, var att hon kanske skulle skjutas tillbaka för att hållas inspärrad i länsfängelset i Kristianstad. Hon frågade domaren i enrum vad han trodde om utgången och väjade om att få stanna kvar i hemtrakten i häk-tet i Åby i väntan på att domen mot henne fastställdes.

Wieslander kunde bara sammanfatta sin uppfattning:

Du har svarat redligt på frågorna och insett allvaret i brottet. Vittnen har också bekräftat brottet och omständigheterna kring det.

Det fanns med andra ord inget som talade för att utgången av domen skulle bli annorlunda än förra gången. Och med det beskedet fördes Gunilla på nytt till länsfängelset.

Lever i minnet

Teol.dr Sven-Åke Rosenberg i Björnekulla har tidigare varit ordförande i hembygdsföreningen i Klippan. Han påminner sig att ännu kvarlevande tradition i Åby (Klippan) berättar, att en kvinna dömdes för mord på sin man och avrättades genom halshuggning på rätteplatsen i början på 1820-talet.

Erik Andersson